

Edgar Wolfrum: Zdařilá demokracie. Dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek.

1. vydání. Z německého originálu přeložila Lenka Šedová. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008, 583 stran, ISBN 978-80-87029-43-5 (signatura knihovny ÚMV 55 359).

Zájemce o německé poválečné dějiny, jenž disponuje pouze znalostí češtiny, má na knižním trhu velmi omezený výběr. Pomineme-li časopisecké studie, pak může sáhnout po příslušných pasážích *Dějin Německa*, vydaných v edici *Dějiny států* nakladatelstvím Lidové noviny (*srovnej Müller led./, 2004*), nebo po několika pracích tematizujících dílčí problémy (*srovnej například Novák, 1998; Williams, 2002*). Nejen laická, ale i odborná veřejnost tak ví prostřednictvím knih o dějinách Spolkové republiky Německo (SRN), státu vzniknuvšího po roce 1945 v západních okupačních zónách, velmi málo. Přitom SRN představuje v dějinách zajímavý fenomén – vznikla na troskách totalitní Třetí říše, a přesto dodnes představuje jednu z nejstabilnějších evropských demokracií. Zlepšit informovanost o poválečném vývoji našeho západního souseda může monografie Edgara Wolfruma s přílehlavým názvem *Zdařilá demokracie*. Autor působí jako profesor Katedry soudobých dějin Univerzity v Heidelbergu. K jeho hlavním odborným zájmům patří historie Spolkové republiky Německo, Německé demokratické republiky (NDR), německo-francouzské vztahy, funkce dějin v politice i problematika protinacistické rezistence (*srovnej například Wolfrum, 1991; Wolfrum, 1999; Wolfrum, 2001; Wolfrum – Stinshoff, 2001, s. 39–52; Wolfrum, 2005; Wolfrum, 2009*).

Recenzovaná práce vyšla v roce 2006 v prestižním stuttgartském nakladatelství Klett-Cotta (*srovnej Wolfram, 2006*) a o dva roky později byla přeložena do češtiny nakladatelstvím Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal. Kniha je rozdělena do čtrnácti kapitol, které chronologickým výkladem pokrývají léta 1945–2005.

První kapitola vyjmenovává deset reprezentativních forem různých přístupů a pojetí ke zkoumání minulosti Spolkové republiky Německo. Obvykle jsou podobně zaměřené stati psány systémem odkazů na nejdůležitější díla. Wolfrumova snaha systematizovat dosavadní stav bádání do deseti kategorií svědčí o jeho dobré orientaci ve zvolené problematice (*Wolfrum, 2008, s. 9–17*).

Druhá kapitola analyzuje období 1945–1949. Řešení německé otázky představovalo jeden z nejdůležitějších problémů poválečné doby. Snaha Sovětského svazu (SSSR) přetvořit Německo v poslušného vazala Moskvy narazila na tvrdý odpor západních mocností. Cesty bývalých spojenců se brzy rozešly a následná absence konstruktivního dialogu mezi nimi vyvrcholila první berlínskou krizí. Rostoucí studenovělečná konfrontace urychlila formativní proces vzniku dvou německých států – Spolkové republiky Německo a Německé demokratické republiky.

Počínaje třetí kapitolou autor rozděluje monografii do čtyř oddílů. Tímto způsobem zdařile usiluje o identifikaci uzlových bodů minulosti SRN. Každý ze čtyř chronologicky postupujících celků má stejnou strukturu. Začíná obecným úvodem, kde čtenář nalezne shrnutí základních trendů dané časové periody a otázky, související se zkoumaným obdobím. Na úvod navazují tři systematické kapitoly. První z nich se věnuje vnitřní politice, druhá pojednává o zahraniční politice a o mezinárodních souvislostech, třetí tematizuje sociální kulturu, tedy témata jako souvislost mezi společností a kulturou, sociální strukturální změny (například demografická situace nebo přistěhovalectví), proměny hodnotového žebříčku a mentality či procesy učení a zkušenosti lidí.

První část recenzované knihy pojednává o „zakladatelském období“ SRN, tedy o letech 1949–1959. Na jeho začátku, po období nacistické totality, byla zastupitelská demokracie vytvářena jako určitý projekt, vycházející ze syntézy domácích (například sociální a práv-

ní stát či parlamentarismus) a anglosaských (například federalismus) tradic. Kromě toho sovětská hrozba pomohla překonat tradiční protizápadní stereotypy v německé společnosti. Především zásluhou spolkového kancléře Konrada Adenauera byla zahraniční politika mladého státu od počátku orientována na vznikající západní euroatlantické struktury. Postupně se podařilo nastartovat program hospodářské obnovy pomocí tzv. sociálnětržního hospodářství, které spojovalo tržní hospodářství s důrazem na ochranu hospodářské soutěže, na politiku zdravé měny a na tzv. politiku sociálního vyrovnání. Spolková republika patří ke státům s příkladným vyrovnáním se s minulostí. Wolfrum poukazuje na skutečnost, na niž bychom neměli zapomínat, že zejména v padesátých letech minulého století se v Německu o temných stínech nacistického období příliš nemluvalo. Navíc byla malá pozornost věnována odboji, šířil se mýtus o „nevinném“ Wehrmachtu, téměř ve všech profesních odvětvích platil „kartel mlčení“ a řada horlivých nacistů či jejich pomahačů byla bez problémů reintegroována do společnosti. Zátěž minulosti tak byla překonávána nikoli morálně, ale materiálně úsilím o ekonomický rozvoj, o sociální jistoty a o politickou stabilitu (Wolfrum, 2008, s. 140–144).

Za nejzdařilejší část recenzované knihy považují druhý oddíl, analyzující léta 1959/1960 až 1973. Autor je charakterizuje jako období nové, dosud nepoznané dynamiky a liberalizace. Z hlediska badatelova řemesla jde o nesmírně komplikovanou časovou periodu, začínající druhou berlínskou krizí a končící celosvětovým ropným šokem. Za pozitivní považují Wolfrumovu snahu o korektní vědeckou interpretaci. Uvedu tři příklady. První z nich představuje hodnocení osobnosti Konrada Adenauera, které i u renovovaných historiků někdy sklouzává do podoby snah o glorifikaci a nekritický pohled (*srovnej například Schwarz, 2007*). Wolfrum charakterizuje spolkového kancléře jako „německého státníka evropských rozměrů, který západoněmecký lid – o východní Němce se staral jen málo – ochránil před komunistickým nebezpečím a přivedl ho k přátelství s mocnou Amerikou i s Francií, ke sjednocování Evropy a spolkovou republiku pak k blahobytu a sociálním jistotám. Takový úkol by ovšem nikdo nesvedl sám, i Adenauer byl odkázán na pomoc“ (Wolfrum, 2008, s. 178). Jako druhý příklad slouží hodnocení nepříliš úspěšné éry jeho následovníka Ludwiga Erharda. Wolfrum se nesnížil k paušalizujícímu odsudku a místo toho upozorňuje na příčiny daného jevu (Wolfrum, 2008, s. 179). Za třetí bych chtěl upozornit na posouzení motivů revolty mladé generace v roce 1968. Čtenáři není nic podsouváno, ale je prezentováno několik různých přístupů a názorů (Wolfrum, 2008, s. 218–227).

V souladu s dosavadním stavem bádání pokládá Wolfrum za milník v historii spolkové republiky vznik sociálnědemokraticko-liberální vlády Willyho Brandta v září 1968, kterou označuje za počátek jejího přechodu do druhé fáze existence (Wolfrum, 2008, s. 246). První poválečný sociálnědemokratický kancléř zahájil novou éru v rámci západoněmecké diplomacie, známou jako *Ostpolitik*, sliboval obsáhlé vnitropolitické reformy, vyjádřené heslem: „*Mějme odvahu k větší míře demokracie.*“ Wolfrum nemá tendenci zamlčovat negativa *Ostpolitik*, kriticky hodnotí rovněž Brandtovy vnitřní reformy, které z různých příčin zůstaly pouhým torzem, přesto však znamenaly zřetelný krok vpřed (Wolfrum, 2008, s. 256–257, 271).

Odstoupením Willyho Brandta začíná třetí část knihy, věnující se letům 1974–1989. Ačkoliv otázky po důvodech jeho demise dodnes zajímají soudobou německou historiografii, řada parciálních problémů není doposud vysvětlena. Německý historik nehledá v Brandtově odstoupení senzaci, nechce psát komerčně přitažlivý příběh, místo toho kriticky vyhodnocuje memoáry a dostupné archivní dokumenty (Wolfrum, 2008, s. 279–283).

Hospodářská recese vyvolaná ropnou krizí a s tím spojené zastavení ekonomického růstu, nutnost krácení výdajů a úspor i terorismus Frakce Rudé armády ovlivnily negativním způsobem německou společnost a postavily ji před řadu doposud nepoznaných problémů. V mezinárodní politice SRN sehrála roli jednoho z „motorů“ evropské integrace. Současně bylo západní Německo konfrontováno s postupující dekolonizací v tzv. třetím světě a s tzv. druhou studenou válkou. V sociální oblasti docházelo k další fázi vyrovnání se

s nacismem, které vyvrcholilo v polovině osmdesátých let minulého století v tzv. sporu historiků o významu, úloze a funkci dějin obecně.

Čtvrtý oddíl recenzované knihy pojednává o letech 1989–2005. Jde o etapu přechodu od bonnské republiky k berlínské republice. Oceňuji skutečnost, že autor dovedl svůj výklad až do nedávné minulosti, většinou totiž historici nechtějí překročit rok 1989 s poukazem na to, že od novější doby nemají dostatečný „odstup“, umožňující „střízlivou“ interpretaci konkrétních faktů. Závěrečné kapitoly mapují sjednocení Německa a problémy s tím související, kdy po krátkém období euforie nastalo prudké vystřízlivění, doprovázené krizí tamního průmyslu, vzestupem nepřátelských nálad vůči cizincům i nárůstem pravicevého extremismu. Nechybějí zde ani pasáže, věnující se současným problémům evropské integrace či aktuálním trendům v německé společnosti a kultuře.

Autor nezastírá svou „kritickou sympatii“ k dějinám Spolkové republiky Německo (*Wolfrum, 2008, s. 16*). Většina badatelů v takovém případě sklouzne vědomě či nevědomě do pozice nekritického obdivu. To však není Wolfrumův případ. Jak vyplývá již z předchozích řádků, autor zdařile usiluje o korektní vědeckou interpretaci, a to i v případě velmi kontroverzních událostí (*Wolfrum, 2008, s. 25–26, 54–55, 246, 347, 382, 396–397, 399–403*).

Recenzovaná kniha splňuje všechny základní nároky na moderní syntézu, neboť nabízí skutečně komplexní pohled na minulost SRN. Kromě politických dějin značnou pozornost věnuje také ekonomickému vývoji, řadě témat ze sociálních dějin (například modernizaci německé společnosti, proměnám německé identity či vývoji mentálních postojů). Citlivě se do příslušných kapitol podařilo včlenit pasáže o vyrovnávání se odborné i laické veřejnosti s minulostí i o funkci dějin ve vnitřní politice. Metodologicky bych monografii přiřadil k sociálněvědnímu historiografickému proudu tzv. nových politických dějin. Autor úspěšně ukázal, jak je možné „oživit“ klasické politické dějiny dílčími studii z ostatních společenských disciplín, aniž by práce ztratila informační hodnotu.

Cenná je rovněž Wolfrumova faktografická přesnost, svědčící o kvalitně provedené heuristice a analýze. Nezáleží na tom, zda se autor věnuje německým vnitropolitickým událostem nebo mezinárodním vztahům.

V knize nalezneme i některá méně přesná tvrzení, která jsou ostatně přítomna v každé rozsáhlejší práci. Tato skutečnost však při poměrně velkém rozsahu monografie nemůže být důvodem k jejímu odsouzení, poněvadž představuje výjimku z precizně odvedené práce.

Při volbě Konrada Adenauera prvním západoněmeckým spolkovým kancléřem autor správně upozorňuje na to, že získal o jediný hlas navíc, než bylo zapotřebí. K tomu bych připojil poznámku, že šlo o hlas, který dal Adenauer sám sobě (*Wolfrum, 2008, s. 41*). Jako počátek druhé berlínské krize Wolfrum uvádí Chruščovovo ultimátum třem západním mocnostem z 27. listopadu 1959 (*Wolfrum, 2008, s. 160*). Roznětkou k rozpoutání krize byl již 10. listopadu 1959 velmi agresivní a útočný projev sovětského diktátora v moskevském sportovním paláci určený Západu. Za nepřesné považuji tvrzení o příčinách neúspěchu americké invaze v kubánské Zátocě sviní v dubnu 1961 (*Wolfrum, 2008, s. 163*). K fiasku této vojenské operace nepřispěla sovětská hrozba, nýbrž odvolání druhého letectvého útoku pod tlakem rozhořčené reakce světové veřejnosti, špatné strategické naplánování celé akce a podcenění stability Castrova režimu. Strana zelených se ve srovnání s etablovanými politickými formacemi kromě v knize zmíněných znaků odlišuje také decentralizovanou organizační strukturou (*Wolfrum, 2008, s. 347–348*).

Někdy se stává, že se autor nechá příliš strhnout výkladem a nejprve píše o určitých událostech a teprve pak vysvětlí, o co vlastně šlo (*Wolfrum, 2008, s. 100–103, 170, 174, 270, 284*). Čtenář, jenž se chce seznámit s dějinami SRN vůbec poprvé a sáhne po německém vydání monografie, bude mít nemalé problémy pochopit, co je konstruktivní vyjádření nedůvěry, jaký význam má vila Hammerschmidt v Bonnu, z čeho vychází ironický přírůbek „Lübkenbüßer“, jakou funkci měla Rada odborných znalců a podobně. Pojmy ne zcela běžně používané doplnila překladatelka knihy v českém vydání vysvětlujícími po-

známkami uvedenými v závorkách (například Wolfrum, 2008, s. 32, 142, 172–173, 298, 347, 373, 406), i když v některých případech by bližší výklad neuškodil (Wolfrum, 2008, s. 52, 167, 194).

Recenzovanou práci znám již z německého originálu a její kvalitu by mohl zkazit „otrocký“ či „mechanický“ překlad. Ke cti nakladatelství slouží, že v tomto případě byl proveden na profesionální úrovni. Mám k němu jednu drobnou poznámku. Pro označení německé ústavy bych důsledně používal označení *Základní zákon*, zde je to však omluvitelné snahou nakladatelství nezatěžovat tím nadměrně text (Wolfrum, 2008, s. 43, 47, 54, 73, 140, 193, 299, 380, 407).

Monografie je psána „svižným perem“, nepřekypuje odbornou terminologií, nezahltí čtenáře množstvím dat a jmen. V příloze navazující na text je možné nalézt pečlivě zpracovaný poznámkový aparát, chronologický kalendář nejdůležitějších událostí let 1945–2005. Nechybějí ani tabulky a mapy, týkající se politického členění, volebních systémů, vládních kabinetů, demografie a vzdělání, demoskopického vývoje, vývoje vybraných hospodářských ukazatelů a nezaměstnanosti. Součástí knihy je rovněž seznam vydaných pramenů a použité literatury, který by mohl být pro větší přehlednost členěn do kategorií typu prameny osobní povahy, prameny institucionální povahy, monografie, články a dílčí studie a podobně. České vydání se od německého liší pouze v jednotlivostech. Chybějí v něm fotografie, věcný a místní rejstřík.

Monografie heidelberského historika představuje velmi zdařilou sondu do minulosti našeho západního souseda a lze jen poděkovat nakladatelství za její překlad do češtiny a za následné vydání. Pokládám ji za jednu z nejlepších prací odborné literatury, vydaných v posledních letech, na českém trhu, a proto by neměla chybět v knihovně každého zájemce o dějiny 20. století.

Miroslav Šepták

Literatura

- Müller, Hellmut (ed., 2004): Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- Novák, Miloslav (1998): Konrad Adenauer. Německý Evropan. Praha: EVA – Martin Nevole, 1998.
- Schwarz, Hans-Peter (2007): Anmerkungen zu Adenauer. 2. Auflage. München: Pantheon Verlag, 2007.
- Williams, Charles (2002): Adenauer – otec nového Německa. Praha: BB art, 2002.
- Wolfrum, Edgar (2005): Die Bundesrepublik Deutschland 1949–1990. Stuttgart: Klett-Cotta, 2005.
- Wolfrum, Edgar (2006): Die geglückte Demokratie. Geschichte der Bundesrepublik Deutschland von ihren Anfängen bis zur Gegenwart. Stuttgart: Klett-Cotta, 2006.
- Wolfrum, Edgar (2009): Die Mauer. Geschichte einer Teilung. München: Beck, 2009.
- Wolfrum, Edgar (1991): Französische Besatzungspolitik und deutsche Sozialdemokratie. Politische Neuansätze in der „vergessenen Zone“ bis zur Bildung des Südweststaates 1945–1952. Düsseldorf: Droste, 1991.
- Wolfrum, Edgar (2001): Geschichte als Waffe. Vom Kaiserreich bis zur Wiedervereinigung, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001.
- Wolfrum, Edgar (1999): Geschichtspolitik in der Bundesrepublik Deutschland. Der Weg zur bundesrepublikanischen Erinnerung 1948–1990. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1999.
- Wolfrum, Edgar – Stinshoff, Hanne (2001): Résistance allemande. Deutsche Widerstand im Gedächtnis Frankreichs 1944–2000. In: Ueberschär, Gerd (Hrsg.): Wahrnehmung und Wertung in Europa und den USA. Der deutsche Widerstand gegen Hitler. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2001, s. 39–52.